

Dyslexieprotocol daltonschool De Meer

Inhoud

1. Inleiding
2. Wat is dyslexie
3. De procedures binnen de school met betrekking tot (lees)zorg
4. Samenwerking met ouders
5. Signaleren van dyslexie
6. Stappenplan en toetsmateriaal
7. Hulp bij leesproblemen per zorgniveau
8. Diagnostiek en onderzoek
9. Behandeling en na de behandeling
10. Extra hulp en faciliteiten voor dyslectische kinderen

Bijlagen

Bijlage 1: Jaarplanning

Bijlage 2: Urentabel

Bijlage 3: Observeren van lees- en spellingsproblemen

1. Inleiding

Dit document is een onderdeel van het schoolplan daltonschool De Meer. Het protocol bevat informatie over de lees- en spellingontwikkeling van kinderen en de problemen die zich kunnen voordoen op dit gebied. Dit protocol dyslexie helpt de school bij het signaleren van leesproblemen en biedt richtlijnen voor ondersteuning.

2. Wat is dyslexie?

'Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en accuraat en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau.' (Stichting Dyslexie Nederland, 2008). Bij dyslexie gaat het lezen en spellen (maar vaak ook het schrijven) moeizaam. Er is alleen sprake van dyslexie als er geen andere oorzaken zijn die de leesproblemen kunnen verklaren. Bij dyslexie kunnen zowel lees- als spellingsproblemen voorkomen, maar deze komen ook los van elkaar voor.

Mogelijke gevolgen op didactisch gebied:

- Moeite met begripend lezen door een laag leestempo (met of zonder veel leesfouten). Daarnaast kost het vlot en accuraat lezen zoveel moeite dat er weinig geheugencapaciteit overblijft om de betekenis van de woorden te achterhalen en verbanden te leggen.
- Spellingproblemen belemmeren het schrijven van teksten waarin een idee of verhaallijn wordt uitgezet.
- Leerlingen met leesproblemen hebben vaak een kleinere woordenschat omdat ze met minder geschreven woorden in aanraking komen.

Mogelijke gevolgen van dyslexie op het gebied van rekenen

Op het gebied van rekenen kan een leerling met dyslexie moeite ervaren met de tafels en het onthouden van symbolen. Daarnaast is het mogelijk dat de leerling getallen boven de tien omdraait, problemen heeft met volgorde of leesfouten maakt bij vraagstukken die woorden bevatten. Het is uiteraard het ook mogelijk dat een leerling met dyslexie geen problemen ervaart op het gebied van rekenen.

Mogelijke gevolgen van dyslexie op het gebied van lezen

Een leerling met dyslexie heeft vaak een beperkt arsenaal van leerstrategieën. Daarnaast is het mogelijk dat de leerling een trage verwerking van (talige) informatie heeft als gevolg van een algemeen automatiseringsprobleem. De prestaties nemen zichtbaar af bij dubbeltaken en werken onder tijdsdruk. Dit valt het meest op in toets situaties. De leerling begrijpt vaak complexe vragen niet, terwijl ze het antwoord wel weten. Dit komt doordat dyslectici moeite hebben met het plannen en vasthouden van de volgorde van denkstappen. Het is goed mogelijk dat een leerling met dyslexie moeite ervaart met het onthouden van meervoudige instructies, terwijl ze de afzonderlijke taken wel kunnen uitvoeren. Dit heeft te maken met het feit dat

dyslectici vaak een beperkt kortetermijngeheugen hebben. Hierdoor kunnen ze ook moeite hebben met het onthouden of ophalen van namen uit het geheugen. Ook ervaren ze vaak moeite met het overschrijven van het bord en het (snel) opschrijven van informatie die wordt gedictieerd.

Dyslexie heeft invloed op het gehele cognitieve functioneren, de informatieverwerking en mogelijk op de sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerling. De frustratie die vaak bij lees- en spellingproblemen voorkomt kan tot uiting komen in emotionele- of gedragsproblemen. De leerling kan zich bijvoorbeeld schamen en teruggetrokken gedrag gaan vertonen of de problemen proberen te verbloemen door probleemgedrag te vertonen. Lees- en spellingproblemen hebben invloed op het gevoel van eigenwaarde en kunnen ervoor zorgen dat de lees- en schrijfmotivatie, en daarmee de schoolmotivatie, afneemt.

Een goede begeleiding van leerlingen met lees- en spellingproblemen is daarom zowel op didactisch als sociaal-emotioneel gebied van groot belang.

Comorbiditeit

Comorbiditeit is het gelijktijdig voorkomen van twee of meer stoornissen. Dit heeft consequenties voor de leerling en voor de manier waarop de leerling dient te worden begeleid. Het is hierbij vooral van belang na te gaan waardoor bijvoorbeeld leesproblemen ontstaan: is dat omdat de leerling moeite heeft met technisch lezen of omdat er sprake is van een tekort in aandacht?

Dyslexie kan onder andere samengaan met:

- Andere leerstoornissen, zoals dyscalculie;
- Motorische stoornissen, zoals dyspraxie. Dyspraxie is een motorische ontwikkelingsstoornis die leidt tot problemen bij het plannen en coördineren van motorische handelingen. Het is een stoornis bij het correct verwerken van informatie door de hersenen. Vaak gaat dyspraxie samen met problemen met de spraak, taal, waarnemen, denken en gevoelige tastzin.
- Specifieke spraak-/taalstoornissen
- Zintuiglijke stoornissen, zoals visuele of auditieve handicaps, bv. fixatie disparatie (vorm van dubbelzien) en ernstige gehoorproblemen;
- Gedragsstoornissen, zoals ADHD. Ongeveer 20 tot 30 procent van de kinderen met ADHD heeft daarnaast een andere stoornis, vooral de combinatie dyslexie en ADHD komt regelmatig voor. Gedragsproblemen bij dyslectische leerlingen kunnen daarvan het gevolg zijn. Hierbij moet opgemerkt worden dat gedragsproblemen bij dyslectische leerlingen ook een gevolg kunnen zijn van de dyslexie, hierbij gaat het niet om het samengaan van twee stoornissen, maar komen de gedragsproblemen door bijvoorbeeld frustratie dat het lezen niet gaat.

De correlatie tussen intelligentie en dyslexie is laag. Een lage intelligentie op zich vormt geen belemmering om te leren lezen. In de behandeling van dyslexie moet wel rekening gehouden worden met laagbegaafdheid. Over het algemeen wordt bij een intelligentie lager dan IQ 70 de diagnose dyslexie niet gesteld. Een intelligentieonderzoek is voor het vaststellen van dyslexie geen eis, maar de onderzoeker kan hiermee wel beter inschatten welke behandeling het beste aansluit bij het kind en welke belemmeringen de dyslexie oplevert voor het volgen van onderwijs. Een intelligentietest kan belangrijke aanvullende informatie geven over bijvoorbeeld compensatiemogelijkheden. Mocht er twijfel bestaan over de leercapaciteiten van een leerling, wordt eerst overwogen om een intelligentieonderzoek te laten doen. Dit geldt voor zowel laag- als hoogbegaafdheid. Niet zelden maskeert namelijk de hoogbegaafdheid de dyslexie, waardoor de diagnose niet gesteld kan worden en/of specifieke hulp lang uitblijft. In de praktijk is het extra lastig dyslexie bij hoogbegaafde kinderen te herkennen. De problemen komen vaak later tot uiting, meestal op het voortgezet onderwijs omdat daar het tempo hoger komt te liggen en de hoeveelheid leerstof toeneemt. Toch dienen leerkrachten in het basisonderwijs hier alert op te zijn, door alle leerlingen goed te monitoren en eventuele tegenvallende resultaten goed te analyseren om te kijken of dyslexie een mogelijke oorzaak kan zijn.

3. De procedures binnen de school met betrekking tot (lees)zorg

Om ieder kind de juiste zorg te bieden, onderscheiden we 4 zorgniveaus.

Niveau 1: Basisarrangement

In dit zorgniveau gaat het om basisaanbod voor alle leerlingen. In de groep gaat de leerkracht om met de verschillen in kennis, vaardigheden, gedrag en onderwijs-/ontwikkelingsbehoeften. Dit wordt beschreven in het groepsplan.

Niveau 2: Intensief arrangement

In dit zorgniveau gaat het om extra zorg en aandacht die wordt gegeven door de leerkracht. Het kan bij het bieden van deze extra zorg gaan om hulp bij één of meerdere ontwikkelingsgebieden, zowel cognitief als sociaal-emotioneel. Hierbij kan gedacht worden aan ondersteuning met materiële middelen, verlengde instructie of extra uitdaging. Voor concrete invulling van extra zorg binnen het leesonderwijs zie hoofdstuk 7.

Niveau 3: Zeer intensief arrangement

Wanneer de extra zorg onvoldoende positief effect heeft, meldt de leerkracht de leerling aan voor nadere bespreking bij de intern begeleider (IB). Het doel van deze bespreking is om samen te komen tot handelingsalternatieven met betrekking tot de leerling. Indien gewenst kan de intern begeleider een nadere analyse maken door observatie. Hierover wordt verslag gedaan door de intern begeleider aan de leerkracht en ouders. De uitkomst kan zijn dat er ondersteuning plaats gaat vinden buiten de groep. De ondersteuner stelt in overleg met de leerkracht en IB-er het handelingsplan op in ParnasSys. Deze ondersteuning is voor alle leerlingen die dit nodig hebben. De ondersteuning is afhankelijk van het aantal uur dat er op dat moment beschikbaar is. Mocht er geen ondersteuning buiten de groep in de vorm van remedial teaching beschikbaar zijn, zal de leerkracht deze ondersteuning in zijn/haar eigen groep op zich nemen. Mocht dit niet mogelijk zijn, wordt er samen met ouders een passend plan gemaakt. Afhankelijk van het behalen van het doel kan het plan worden beëindigd of er komt een vervolgplan. De ouders worden door de leerkracht op de hoogte gehouden van de voortgang van de eventuele extra zorg buiten de groep.

Niveau 4: Zeer intensief arrangement + zorg

Indien de leerkracht onvoldoende ontwikkeling-/leerrendement meet en zich handelingsverlegen acht, kan in overleg met de intern begeleider en ouders besloten worden om een externe deskundige te raadplegen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van het reeds opgebouwde dossier (voor het dossier wordt gebruik gemaakt van groeps- en handelingsplannen, het leerlingvolgsysteem van Cito en de Sociale Competentie en Observatie Lijst (SCOL)).

Onderstaand zijn de zorgniveaus op het gebied van lezen schematisch weergegeven.

		<u>Continuüm van zorg</u>	<u>Wie verantwoordelijk?</u>	<u>Hulp op dit niveau</u>
Niveau 1	Basis-arrangement	<p>Goed lees- en spellingonderwijs in klassenverband</p> <p>Wat is hierbij van belang:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kwaliteit instructiegedrag en klassenmanagement 2. Juist gebruik van effectieve methodes voor lezen en spellen. 3. Correct gebruik van leerlingvolgsysteem 	Groepsleerkracht	Goed lees- en spellingonderwijs met aandacht voor verschillen in leerbehoeften
Niveau 2	Intensief arrangement	<p>Extra zorg in de groepssituatie door uitbreiding van instructie- en oefentijd</p> <p>4 Vaststellen van potentiële uitvallers en aanpak binnen de klas. Leerlingen plaatsen in niveau 2 kan vanaf groep 3 (eerste Cito meting spelling) maar kan ook pas in hogere groepen gebeuren omdat de problemen mogelijk dan pas tot uiting komen.</p>	Groepsleerkracht	Intensivering van lees en/of spellingonderwijs door uitbreiding van instructie- en oefentijd (verlengde instructie: concrete invulling afhankelijk van methodiek).
Niveau 3	Zeer intensief arrangement	<p>Specifieke interventies ondersteund en/of uitgevoerd door de zorgspecialist in de school.</p> <p>5 Vaststellen leerlingen met ernstige lees- en/of spellingproblemen waarbij instructie individueel of in kleine groepjes wordt gegeven.</p> <p>6 Vaststellen van achterstand en hardnekkigheid: vermoeden dyslexie (voor criteria zie hoofdstuk 8).</p>	Groepsleerkracht en/of intern begeleider	Verdere intensivering van het lees- en/of spellingonderwijs door inzet van specifieke interventies (voor voorbeelden zie hoofdstuk 7).
Niveau 4	Zeer intensief arrangement + zorg	<p>Diagnostiek en behandeling in zorginstituut</p> <p>7 Vaststellen van dyslexie (psychodiagnostisch onderzoek)</p> <p>8 Gespecialiseerde Dyslexiebehandeling</p>	Externe behandelaar (vanuit school kan dit het RID zijn).	Externe behandeling (RID).

4. Samenwerking met ouders

Samenwerking en informatie-uitwisseling met de ouders staat bij daltonschool De Meer hoog in het vaandel. Het is van groot belang dat ouders op de hoogte worden gehouden over de ontwikkeling van hun kind.

Wij gaan daarbij op het gebied van lezen als volgt te werk:

- Bij aanmelding op school vragen wij de ouders om informatie met behulp van de oudervragenlijst (verantwoordelijkheid van eigen leerkracht).
- De ouders worden ingelicht over de hulp die hun kind krijgt, ook al als er sprake is van extra instructie op zorgniveau 2 (verantwoordelijkheid van leerkracht en intern begeleider).
- Met ouders wordt de inhoud van de hulp besproken en ouders krijgen mogelijk tips en informatie over de aanpak thuis (verantwoordelijkheid van leerkracht en intern begeleider).
- Met de ouders vindt een gesprek plaats als hun kind overgaat van zorgniveau 2 naar zorgniveau 3 (verantwoordelijkheid van leerkracht en intern begeleider). Zie voor de criteria voor het overgaan naar een hoger zorgniveau hoofdstuk 7.
- Er vinden regelmatig (1 keer per 6 á 8 weken) evaluatiegesprekken plaats met betrekking tot de voortgang (verantwoordelijkheid leerkracht).
- Bij een aanmelding voor een extern onderzoek is een schriftelijke toestemming van beide ouders noodzakelijk (verantwoordelijkheid van intern begeleider).

5. Signaleren van dyslexie

Voor het signaleren van dyslexie volgen we Protocol Leesproblemen en Dyslexie en de daar aangegeven stappen bij het signaleren, diagnosticeren en behandelen van leesproblemen en dyslexie. Zie voor het jaaroverzicht bijlage 1.

Zodra een leerkracht tegenvallende toetsresultaten signaleert, gaat hij gedurende een periode van enkele weken gericht observeren (zie bijlage 3 voor het observeren van lees- en spellingsproblemen). Als er duidelijk sprake lijkt te zijn van signalen van moeite op het gebied van lezen en/of spelling, gaat de leerkracht de leerling extra begeleiden. Er is dan sprake van hulp op zorgniveau 1 en 2. De groepsleerkrachten zijn in staat om deze hulp zelfstandig op te zetten en uit te voeren. Eventueel wordt een collega geconsulteerd en ondersteund door de intern begeleider. De ouders worden op de hoogte gebracht van de extra begeleiding (voor de precieze invulling van de extra begeleiding, zie hoofdstuk 7).

Als na een periode van ongeveer 6 weken blijkt dat de problemen niet verholpen zijn, wordt de leerling besproken met de intern begeleider. De intern begeleider kan helpen de situatie analyseren (voorbeeld) en een vervolgplan maken voor hulp op zorgniveau 2 of 3.

Onderstaand wordt duidelijk wie verantwoordelijk is voor welk onderdeel in de signalering van eventuele dyslexie:

- De informatie van de ouders bij aanmelding op school (verantwoordelijkheid hiervan ligt bij degene die de intake afneemt)
- Observaties in de klas met betrekking tot werkhouding, leerbaarheid, onthouden, automatiseren, interesse in activiteiten die met taal, geletterdheid en lezen te maken hebben (verantwoordelijkheid van leerkracht)
- Analyse van observatielijsten, signaleringslijsten (zie bijlage 3), methode-gebonden toetsen (verantwoordelijkheid van leerkracht)
- Analyse van toetsen uit het leerlingvolgsysteem (verantwoordelijkheid van leerkracht en intern begeleider)
- Leerkrachten begeleiden in het correct volgen van het stappenplan van het protocol en inzet van de interventies monitoren (intern begeleider)

6. Stappenplan

Hieronder staat schematisch welke stappen er per jaargroep genomen worden op het gebied van leesonderwijs. Ook staat erbij welke toetsen er gebruikt worden op de verschillende meetmomenten en welke methodieken er worden gebruikt voor eventuele interventies.

Groep 1

Stap	Moment in jaar	Actie voor de leerkracht
1	Aanvang groep	Stimuleren van geletterdheid middels de uitgangspunten van beginnende geletterdheid
2	Januari	Invullen signaleringslijst Opstellen handelingsplan voor leerlingen die onvoldoende opsteken van het aanbod aan geletterde activiteiten
3	Januari-juni	Aanbod verrijken voor leerlingen die onvoldoende opsteken van het aanbod van geletterde activiteiten
4	Juni	Invullen signaleringslijst Handelingsplan opstellen of bijstellen voor leerlingen die onvoldoende opsteken van het aanbod aan geletterde activiteiten
5	Einde schooljaar	Overdracht naar volgende groep/leerkracht

Groep 2

Stap	Moment in jaar	Actie voor de leerkracht
1	Aanvang groep	Stimuleren van geletterdheid middels de uitgangspunten van beginnende geletterdheid Gericht aanbod verrijken voor leerlingen met een onvoldoende klankbewustzijn (fonemisch bewustzijn) en letterkennis
2	Januari	Invullen signaleringslijst Afname Kleuter-Cito Opstellen handelingsplan voor leerlingen die onvoldoende klankbewustzijn en letterkennis
3	Januari-juni	Aanbod verrijken voor leerlingen met een onvoldoende klankbewustzijn en letterkennis Extra begeleiding bieden middels de kleine kring
4	Juni	Invullen signaleringslijst Afname kleuter Cito toets Taal voor Kleuters Handelingsplan opstellen of bijstellen voor leerlingen met een klankbewustzijn en letterkennis
5	Einde schooljaar	Overdracht naar volgende groep/leerkracht

Groep 3

<u>Stap</u>	<u>Moment in het jaar</u>	<u>Acties door de leerkracht</u>	<u>Methodiek/toetsen</u>
1	Aanvang groep 3	Beginsituatie vastleggen Groepsplan opstellen: indeling kinderen in zorgniveaus 1 en 2. Afstemmen met de ouders over de aanpak met name over de kinderen in de zorgniveau 2. Start uitvoering groepsplan.	Checklist vanuit schatkist Veilig leren lezen Letterboek
2	Oktober/november	Herfstsignalering met de toetsen van Veilig Leren Lezen (VLL)	Herfstsignalering methode VLL
3	Oktober/november – januari/februari	Interventieperiode 1 Groepsplan aanpassen. Lezen intensiveren (meer tijd per week). Ouders informeren.	Tutorlezen Veilig leren lezen
4	januari/februari (nadat alle letters zijn aangeboden)	Wintersignalering Methode gebonden toetsen Afname cito: AVI, DMT, Spelling Ouders informeren	Veilig Leren Lezen AVI, DMT, Spelling
5	januari/februari – april	Interventieperiode 2a Groepsplan aanpassen. Individueel handelingsplan voor zorgniveau 3 Aandacht voor automatiseren.	Veilig leren lezen
6	april	Lentesignalering Methode gebonden toetsen Tussenmeting AVI en DMT zwakke lezers. Ouders informeren.	DMT, AVI
7	april – mei/juni	Interventieperiode 2b Eventueel groepsplan aanpassen. HP zorgniveau 3 aanpassen Aandacht voor lezen van de tekst (AVI). Ouders informeren	Veilig leren lezen
8	mei/juni	Eindsignalering Methode gebonden toetsen Afname Cito: AVI, DMT, Spelling evaluatie groepsplannen Ouders informeren, eventueel verwijzing specialistische hulp. Overdracht naar volgende leerkracht.	AVI, DMT CITO spelling

Groep 4

Stap	Moment in jaar	Actie voor de leerkracht
1	Aanvang groep 4	Beginsituatie vastleggen m.et behulp van analyseformulier eind groep 3 (vanuit de methode VLL)
2	Aanvang groep 4 oktober/november	Groepsplan aanpassen. Lezen intensiveren (meer tijd per week) Tutorlezen
3	Oktober-november	Tussenmeting aan de hand van Estafette en methode toetsen spelling
4	Oktober/november-Januari/Februari	Groepsplan aanpassen. Lezen intensiveren (meer tijd per week) Tutorlezen
5	Januari/februari	Cito spelling, AVI, DMT en methode gebonden toetsen
6	Januari/februari-april	Groepsplan aanpassen. Lezen intensiveren (meer tijd per week) Tutorlezen
7	April	Tussenmeting aan de hand van Estafette en methode toetsen spelling
8	April-mei/juni	Groepsplan aanpassen. Lezen intensiveren (meer tijd per week) tutorlezen
9	Mei/juni	Cito spelling, AVI, DMT en methode gebonden toetsen Evaluatie groepsplannen Ouders informeren, eventueel verwijzen naar specialistische hulp Overdracht naar volgende leerkracht

Groep 5-8

Stap	Moment in jaar	Actie voor de leerkracht
1	Aanvang groep	Beginsituatie vastleggen aan de hand van groepsplannen van het jaar daarvoor (zie hiervoor groepsplan vorig leerjaar)
2	Aanvang groep oktober/november	Groepsplan aanpassen. Lezen intensiveren voor risicolezers (meer tijd per week)
3	Oktober-november	Tussenmeting aan de hand van Estafette en methode toetsen spelling
4	Oktober/november-Januari/Februari	Groepsplan aanpassen. Lezen intensiveren voor risicolezers (meer tijd per week)
5	Januari/februari	Cito spelling, AVI, DMT en methode gebonden toetsen
6	Januari/februari-april	Groepsplan aanpassen. Lezen intensiveren voor risicolezers (meer tijd per week)
7	April	Tussenmeting aan de hand van Estafette en methode toetsen spelling
8	April-mei/juni	Groepsplan aanpassen. Lezen intensiveren voor risicolezers (meer tijd per week)
9	Mei/juni	Cito spelling, AVI, DMT en methode gebonden toetsen Evaluatie groepsplannen Ouders informeren, eventueel verwijzen naar specialistische hulp Overdracht naar volgende leerkracht

7. Hulp bij leesproblemen per zorgniveau

Zorgniveau 1: Basis aanbod onderwijs

Voor het basisaanbod op zorgniveau 1 op onze school maken we gebruik van onderstaande methoden.

Groep 1 en 2	Schatkist (kleutermethode)
Groep 3	Veilig Leren Lezen (leesmethode)
Groep 4 t/m 8	Estafette (leesmethode)
Groep 4 t/m 8	Staal (methode Taal en Spelling)

Methode groep 1/2: Schatkist

Met Schatkist werken we aan een aantrekkelijk en beredeneerd leeraanbod op de gebieden mondelinge taal, woordenschat, beginnende geletterdheid, beginnende gecijferdheid, sociaal-emotionele ontwikkeling, wereldoriëntatie, kunstzinnige oriëntatie en motorische ontwikkeling.

Schatkist gaat uit van het ontwikkelingsniveau van het kind, en niet van activiteiten voor jongste of oudste kleuters of een indeling in groep 1 of 2. De activiteiten zijn zodanig opgebouwd dat alle kleuters eraan deel kunnen nemen, ieder op zijn eigen niveau. Binnen Schatkist wordt onderscheid gemaakt in drie niveaus: de steraanpak voor allochtone en taalzwakke kinderen, de maanaanpak voor gemiddelde en de zoonpak voor bovengemiddelde leerlingen.

Leesmethode groep 3: Veilig Leren Lezen

Binnen Veilig Leren Lezen staat wat schriftelijke taalontwikkeling betreft het leren lezen en spellen van eenvoudige woordstructuren centraal. Door gerichte activiteiten op het terrein van het fonologisch bewustzijn leren kinderen het alfabetisch principe te doorgronden. In het verlengde hiervan gaan zij de elementaire lees- en spelhandeling hanteren. Het onderwijs is er met name op gericht de leeshandeling te automatiseren zodat kinderen steeds beter eenvoudige teksten kunnen lezen.

In Veilig Leren Lezen worden de volgende lesfasen onderscheiden: introductie, instructie, verwerking, vervolgwerk en afronding. Met Veilig Leren Lezen kan de leerkracht inspelen op verschillen tussen de kinderen. De methode onderscheidt aan het begin van het schooljaar twee groepen leerlingen: de niet-lezers (methodevolgers) en de lezers.

Aanpak voor methodevolgers (maan- en raketgroep).

De methodevolgers krijgen allemaal dezelfde basisinstructie en verwerking. Dit wordt ondersteund door de materialen van Veilig leren lezen. De methodevolgers krijgen na de verwerking vervolgoopdrachten op hetzelfde niveau (verbreding). Snelle methodevolgers krijgen na de verwerking iets uitdagender vervolgoopdrachten,

waarbij zij hun extra letterkennis kunnen aanspreken (verdieping).

Sterke lezers (zongroep)

De kinderen die bij binnenkomst in groep 3 worden aangemerkt als 'lezers' worden eerst getoetst. Kinderen die zelfstandig kunnen lezen krijgen bij elke kern een eigen lees- en werkboekje met teksten en opdrachten die zelfstandig gelezen en gemaakt kunnen worden.

Leesmethode groep 4-8: Estafette

De structuur van Estafette is eenvoudig en effectief. Elk jaar worden er 2 AVI-niveaus behandeld. Estafette hanteert drie verschillende aanpakken om tegemoet te komen aan verschillen in instructiebehoeften van leerlingen.

Aanpak voor methodevolgers

Methodevolgers zijn leerlingen die hun leesvaardigheid op de gebruikelijke wijze ontwikkelen. Deze leerlingen behoren tot de middengroep van 50% leerlingen die niet de hoogste scores behalen op de leestoetsen, maar wel hoger scoren dan risicolezers. Methodevolgers nemen deel aan drie van de vier fasen van de basislessen: introductie, instructie en afronding van de les.

Aanpak voor vlotte lezers

Vlotte lezers zijn leerlingen die hun leesvaardigheid opvallend snel ontwikkelen. Het zijn de leerlingen die op de leestoetsen een A-score behalen. Deze leerlingen behoren tot de 25% leerlingen met de hoogste toetsscores. Vlotte lezers nemen deel aan twee van de vier fasen van de basislessen: de introductie en de afronding. Het begin van de les en het einde van de les. In de fase waarin de leerkracht instructie geeft of werkt met de risicolezers, werken de vlotte lezers zelfstandig. Zij maken daarbij gebruik van een uitgave die speciaal ontwikkeld is voor vlotte lezers: de *estafettelopers*.

Spellingmethode groep 4 -8: Staal

Binnen de methode spelling wordt er gebruik gemaakt van een duidelijke, interactieve aanpak volgens het Activerend directe instructiemodel (ADI). De instructie bestaat bij Staal vooral uit het laten zien en voordoen (modeling), verwoorden, begeleide inoefening en gerichte feedback. Het voordeel is dat fouten zo veel mogelijk worden voorkomen. Elke les is op dezelfde manier opgebouwd: opfrissen, instructie, oefendictee, nabespreking, zelfstandig werken. Er wordt gedifferentieerd in instructiegroepen. De gemiddelde spellers doen met alles mee, zoals in de handleiding staat beschreven. De goede spellers doen alleen op maandag mee met de instructie als de nieuwe categorie wordt geïntroduceerd. Daarnaast werken zij in het pluswerkboek of op de computer en oefenen zij bijvoorbeeld met dictees die ze zelf voor elkaar hebben gemaakt.

We hanteren de richtlijnen van het Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor de aanbevolen leertijd taal/lezen per groep per week (zie bijlage 2).

Zorgniveau 2: Intensivering - extra instructie- en oefentijd

Er kunnen leerlingen in de klas zitten die onvoldoende oppikken van het klassikale onderwijsaanbod. Aan deze leerlingen (leerlingen die scoren op D- of E-niveau op de woordleestoets DMT óf Cito-spelling en als er sprake is van een onvoldoende beheersing van het beoogde AVI-niveau van dat moment) wordt extra hulp geboden. Dit betekent dat er extra effectieve leertijd wordt ingericht voor deze leerlingen. Deze leerlingen ontvangen bovenop de basisinstructie en verwerking zorg op niveau 2: intensivering van het onderwijs door uitbreiding van instructie- en oefentijd. Concreet betekent dit:

- Leerlingen worden meegenomen in de verlengde instructie van de methodes.
- Deze leerlingen worden begeleid tijdens het inoefenen.
- Ouders worden op de hoogte gebracht van de leesproblemen die het kind ervaart en met hen wordt gecommuniceerd dat er thuis ook hardop moet worden gelezen met het kind. Wat ouders hierin precies moeten doen kan per kind verschillen. De leerkracht (eventueel in overleg met de intern begeleider) zorgt ervoor dat ouders een duidelijk overzicht mee krijgen waarin staat wat ze thuis moeten gaan doen.

Deze hulp wordt geboden tot aan de volgende cito toetsen (AVI en DMT). Bij vooruitgang op deze toetsen wordt per individu gekeken wat de leerling nodig heeft. Wanneer de leerling de extra hulp prettig heeft ervaren en je als leerkracht voldoende redenen hebt om de leerling in zorgniveau 2 te blijven begeleiden, blijft de leerling op dit zorgniveau. Als de resultaten hetzelfde zijn gebleven of achteruit gaan, gaat de leerling automatisch naar zorgniveau 3. Onderstaand wordt per methode beschreven hoe deze intensivering op zorgniveau 2 eruit ziet.

Verlengde instructie en begeleid in oefening Veilig Leren Lezen:

Wanneer na de instructie het zelfstandig werken goed verloopt krijgen de leerlingen die meer moeite hebben op het gebied van lezen verlengde instructie. Samen met de leerkracht werken de risicokinderen dan aan automatisering van hun letterkennis en het lezen van wisselrijtjes en ze bespreken de moeilijke opgaven uit hun werkboekje. Daarna gaan deze kinderen ook zelfstandig aan de slag. Deze zelfstandige verwerking vindt plaats aan de instructietafel of op hun eigen werkplek.

Verlengde instructie en begeleid in oefening Estafette:

Risicolezers nemen deel aan alle fasen van de basislessen van Estafette: introductie, instructie, begeleid verwerking en begeleid oefening en afronding van de les. Ze krijgen maximale aandacht van de leerkracht. Naast de basisinstructie krijgen deze leerlingen begeleiding van de leerkracht bij de verwerking van opdrachten in hun

werkboek, bij het lezen van de teksten in het leesboek en bij het oefenen in het vlot lezen van woorden en het vloeiend lezen van teksten.

Verlengde instructie en begeleidde in oefening Staal Spelling

De zwakke spellers worden tijdens het zelfstandig werken extra geïnstrueerd aan de instructietafel. Daarbij richt de leerkracht zich op de spellingproblemen van elk individueel kind. In het werkboek staan opdrachten op drie niveaus die tijdens het zelfstandig werken van de les worden gemaakt. Bij één ster worden alleen de nieuwe categorie in geoefend (isoleren). Bij de twee sterren opdrachten worden de nieuwe en oude categorieën geoefend en bij de drie sterren opdrachten worden er open vragen gevraagd. Deze opdrachten kunnen bij coöperatief werken worden ingezet.

Zorgniveau 3: Verdere intensivering - inzet specifieke interventies

Sommige leerlingen krijgen naast verlengde instructie en begeleidde inoefening ook intensieve begeleiding, in een kleine groep of individueel. Het gaat hier om de ongeveer 10% zwakste lezers (leerlingen die scoren op E-niveau). Deze leerlingen krijgen bovenop zorg niveau 1 en 2, zorg op niveau 3: verdere intensivering door de inzet van specifieke interventies (hieronder beschreven). Er worden groepjes gevormd na aanleiding van de toetsresultaten. Ook deze hulp wordt geboden t/m het volgende Cito toets moment. Verwacht wordt dat de resultaten van de leerling na deze hulp vooruitgaat. Voor deze leerlingen wordt een individueel handelingsplan gemaakt (zie bijlage 3 voor een voorbeeld).

Concreet betekent dit dat deze groep leerlingen dagelijks 15 minuten extra lezen met de leerkracht terwijl de rest van groep in stilte leest. Hiervoor worden materialen vanuit de methodes gebruikt. Hieronder staat per groep hoe deze intensivering van leestijd eruit ziet.

- **Groep 3:** in groep 3 wordt er met deze leerlingen vanuit de methode Veilig Leren Lezen extra gelezen met de leerlingen uit het boekje veilig en vlot.
- **Groep 4:** in groep 4 wordt er met deze groep leerlingen extra gelezen m.b.v. het interventieprogramma 'Connect'. Connect is geen vervanging van de leesinstructie in de klas, maar een aanvullend interveniërend programma voor zwakke lezers. De leerkracht en leerling(en) werken dan drie keer per week in sessies van 20 minuten aan de instructietafel met het programma.
- **Groep 5 en 6:** in groep 5 en 6 wordt er Ralfi gelezen. Kinderen die langdurig veel te traag lezen maar de spellende leeshandeling beheersen, komen in aanmerking voor Ralfi-lezen. Hierbij leest een groepje kinderen samen met de leerkracht 4 tot 5 keer in de week (en kwartier per keer) een relatief moeilijke tekst.
- **Groep 7 en 8:** in de groepen 7 en 8 wordt er samen met een leerling uit de klas of de leerkracht samen gelezen uit hun eigen boek (gedurende 4 tot 5 keer in de week, een kwartier per keer)

Deze hulp wordt geboden tot aan de volgende cito toetsen (AVI en DMT). Bij vooruitgang op deze toetsen wordt teruggegaan naar zorgniveau 2. Als de resultaten hetzelfde zijn gebleven of achteruit gaan, gaat de leerling naar zorgniveau 4.

Zorgniveau 4: Diagnostiek en behandeling in zorginstituut

Tot slot onderscheiden we zorgniveau 4. Het gaat hierbij om leerlingen die een dusdanige achterstand hebben dat diagnostiek en behandeling in een zorginstituut nodig is. De intern begeleider verwijst de leerling door naar de zorg bij een vermoeden van dyslexie en zorgt voor een volledig dossier van de al geboden hulp op school. Wanneer er dyslexie is gediagnosticeerd en de leerling in behandeling gaat bij een zorginstituut wordt de leesbegeleiding op zorgniveau 3 op school gestopt en ontvangt de leerling weer de begeleiding zoals beschreven staat bij zorgniveau 2. In overleg met de behandelaar wordt gekeken hoe de leerling zo goed mogelijk in de klas begeleid kan worden. Deze begeleiding is op maat en de invulling ervan zal per leerling moeten worden bepaald.

8. Diagnostiek

Nadat de hulp op zorgniveaus 1,2, en 3 is uitgevoerd kan school een vermoeden van dyslexie constateren en de leerling doorverwijzen voor een dyslexieonderzoek. De school zorgt bij een doorverwijzing voor het leerling dossier (verantwoording van intern begeleider). De ouders worden hiervan direct op de hoogte gebracht. Eventueel kunnen ouders in gesprek gaan met de intern begeleider om de vragenlijst en doorverwijzing te bespreken. Ouders krijgen van de intern begeleider ook een vragenlijst die ze in moeten vullen. Uiteindelijk worden alle gegevens door de intern begeleider ter beoordeling opgestuurd naar het samenwerkingsverband. Het samenwerkingsverband bekijkt of het dossier van de leerling compleet is en of aan alle criteria voor vergoede diagnostiek is voldaan. Na een akkoord van het samenwerkingsverband, kunnen ouders contact opnemen met een dyslexie instituut voor diagnostiek en behandeling.

Criteria voor verwijzing voor vergoede diagnostiek:

- De leerling is 7-13 jaar oud
- De school heeft extra begeleiding geboden met een betrouwbare methode. De mate van vooruitgang en specifieke, intensieve begeleiding op zorgniveau 3 zijn belangrijk.
- De leerling valt uit op drie achtereenvolgende hoofdmetingen. Om in aanmerking te komen voor vergoede dyslexiezorg moeten de scores hieraan voldoen: drie achtereenvolgende E-scores op de DMT -> de leerling behoort tot de zwakste 10% van de gehele populatie op het gebied van lezen
- Er zijn twee begeleidingsperiodes geboden, waarvan de laatste een duur heeft van minimaal 20 weken. (Begeleidingsperiode 1 valt tussen hoofdmeting 1 en 2, in begeleidingsperiode 1 wordt minimaal ondersteuning geboden op niveau 1 en 2 op lezen. Begeleidingsperiode 2 valt tussen hoofdmeting 2 en 3, minimaal 20 weken met een tussenevaluatie na 10-12 weken).
- De geboden ondersteuning is vormgegeven in een handelingsplan. (parnassys)
- Er is voldoende verschil (discrepantie) tussen de scores op het lezen en spellen aan de ene kant en rekenen (en begrijpend lezen) aan de andere. Bij kinderen met dyslexie is er doorgaans sprake van een verschil groter dan 6 maanden (DLE) tussen de scores (lezen vs rekenen en begrijpend lezen) Wanneer er voldoende verschil is tussen de scores, blijkt dit uit het LVS overzicht.
- Wanneer het verschil tussen de scores niet voldoende is (minder dan 6 maanden) denk dan aan het volgende: -Is er een intelligentieonderzoek afgenomen waaruit blijkt dat de leerling over gemiddelde cognitieve vaardigheden beschikt? Wanneer het IQ boven de 70 ligt en er is een ontwikkelingsverschil op het gebied van lezen t.o.v. de andere vakken, kan er toch aangemeld worden voor diagnostiek → voeg het intelligentieonderzoek

bij de aanvraag. Is er geen intelligentieonderzoek afgenomen, laat deze dan eerst afnemen. Dit is om een algemeen probleem uit te sluiten.

Wanneer de leesprestaties van het kind niet tot de zwakste 10% behoort kan een ouder wel een dyslexieaanvraag indienen. Dit onderzoek wordt dan niet vergoed en zullen ouders zelf moeten bekostigen.

Wanneer ouders zelf een dyslexieaanvraag indienen en de leerling krijgt de diagnose dyslexie of een vorm van dyslexie, worden de kosten van de dyslexiebehandeling ook door ouders gedragen.

9. Behandeling en na de behandeling

Wanneer een behandeling wordt gestart, stopt de extra leesbegeleiding (zoals beschreven in de zorgniveaus) op school. Waar de behandeling plaatsvindt, is afhankelijk van het dyslexie instituut. Op daltonschool De Meer wordt samengewerkt met het dyslexie instituut RID-dyslexie.

Ook is het mogelijk dat de behandeling plaatsvindt bij een ander dyslexie instituut (b.v. wanneer er binnen RID-dyslexie geen ruimte meer is). Het is van belang dat zowel de leerkracht als de ouders goed op de hoogte zijn hoe de dyslexiebehandeling verloopt. Dit wordt tot stand gebracht door nauwe samenwerking en goede communicatie onderling (via gesprekken of per mail). Na de dyslexiebehandeling (de duur van de dyslexiebehandeling is per leerling verschillend) is de leerkracht, samen met de intern begeleider, verantwoordelijk voor de begeleiding van de leerling met dyslexie in school. Na de behandeling wordt de dyslectische leerling weer aan zorgniveau 3 toegevoegd, wat betekent dat de leesbegeleiding op school dus wordt voortgezet.

10.Extra hulp en faciliteiten voor de dyslectische leerlingen

Ook in de bovenbouw, wanneer dyslexie eenmaal is vastgesteld, wordt er leeshulp aan deze kinderen geboden.

- Bij afname van de methode toetsen krijgen de dyslectische leerlingen meer tijd, een vergrote versie en alle toetsen (behalve begrijpend lezen) worden voorgelezen. Dit zou onder andere kunnen door een sterke lezer uit de klas te koppelen aan de leerling met dyslexie. Deze leerling kan de betreffende toets voorlezen. De leerling kan er ook voor kiezen om de toets eerst zelfstandig te maken, waarna de leerkracht de toets nakijkt en eventuele fout gemaakte opdrachten alsnog voorleest om te checken of de leerling een fout heeft gemaakt als gevolg van het onjuist lezen van de vraag (door de dyslexie) of dat de fout komt doordat de leerling daadwerkelijk het antwoord niet weet. De precieze invulling van de ondersteuning hangt ook hier af van de behoeftes van het kind. Per leerling wordt gekeken wat het best past. De leerlingen mogen (in overleg met de ouders) ook zelf aangeven welke optie ze het prettigst vinden.
- Bij de afname van de Cito-toetsen krijgen de dyslectische leerlingen meer tijd, een vergrote versie en alle toetsen (behalve begrijpend lezen) worden voorgelezen. De leerlingen mogen (in overleg met de ouders) zelf aangeven welke optie ze het prettigst vinden.

De intern begeleiders zorgen dat deze faciliteiten voor de Citotoetsen worden gefaciliteerd.

Bijlage 1: Jaarplanning

stap	datum	Groep	actie
1	Begin schooljaar	1-8	beginsituatie
2	Oktober Begin tot november	3 4-8	Meetmoment 1 Interventieperiode 1a
3	Oktober tot februari Oktober	3 4-8	Interventieperiode 1 Tussenmeting 1
4	Januari Oktober tot februari	3 4-8	Meetmoment 2 Interventieperiode 1b
5	Januari tot april Januari	3 4-8	Interventieperiode 2a Hoofdmeting 1
6	April Januari tot april	3 4-8	Tussenmeting Interventieperiode 2a
7	April tot juni April	3 4-8	Interventieperiode 2b Tussenmeting 2
8	Juni	3	Meetmoment 3
	April tot juni	4-8	Interventieperiode 2b
9	juni	4-8	Hoofdmeting 2

Bijlage 2: Urentabel

BASISMODEL - voor taal en lezen uitgaande van ongeveer 8 uur per week

Groep	Geplande tijd per week	Doelgerichte instructie en oefening
1-2	300 – 480 minuten	Minimaal elke dag een kwaliteitsuur met doelgerichte taalactiviteiten. Belangrijke onderdelen: <ul style="list-style-type: none"> • Beginnende geletterdheid • Fonemisch bewustzijn en letterkennis • Mondelinge taalontwikkeling • Woordenschat Naast de doelgerichte taalactiviteiten in alle activiteiten impliciet aandacht voor taalontwikkeling
3	360 minuten 60 minuten 420 minuten 60 minuten	Aanvankelijk technisch lezen Taal Bij het gebruik van een geïntegreerde methode voor lezen en taal (zoals Veilig leren lezen of Leessleutel) Voorlezen, leesvormen en gevarieerde activiteiten rond boeken in samenhang met woordenschatontwikkeling
4	150 - 180 minuten 45 - 60 minuten 240 – 300 minuten	Voortgezet technisch lezen Voorlezen, leesvormen en gevarieerde activiteiten rond boeken in samenhang met leesbegrip en woordenschatontwikkeling Taal; spreken en luisteren, spellen, stellen, woordenschat, taalbeschouwing
5	120 - 150 minuten 60 minuten 45 minuten 240 – 300 minuten	Voortgezet technisch lezen Begrijpend lezen Methoden/ Nieuwsbegrip/ Kidsweek/ Begrijpend lezen binnen de zaakvakken in samenhang met woordenschatontwikkeling Voorlezen, leesvormen en gevarieerde activiteiten rond boeken in samenhang met woordenschatontwikkeling Taal; spreken en luisteren, spellen, stellen, woordenschat, taalbeschouwing

Groep	Geplande tijd per week	Doelgerichte instructie en oefening
6	120 minuten 60 – 90 minuten 30 minuten 240 – 300 minuten	Voortgezet technisch lezen Begrijpend lezen Methoden/ Nieuwsbegrip/ Kidsweek/ Begrijpend lezen binnen de zaakvakken in samenhang met woordenschatontwikkeling Voorlezen, leesvormen en gevarieerde activiteiten rond boeken in samenhang met woordenschatontwikkeling Taal; spreken en luisteren, spellen, stellen, woordenschat, taalbeschouwing
7-8	30 - 60 minuten 90 - 120 minuten 30 minuten 240 – 300 minuten	Onderhouden van voortgezet technisch lezen Begrijpend lezen Methoden/ Nieuwsbegrip/ Kidsweek/ Begrijpend lezen binnen de zaakvakken in samenhang met woordenschatontwikkeling Voorlezen, leesvormen en gevarieerde activiteiten rond boeken in samenhang met woordenschatontwikkeling Taal; spreken en luisteren, spellen, stellen, woordenschat, taalbeschouwing

Bijlage 3: Observeren van lees- en spellingprestaties

Toetsen geven slechts voor een deel zicht op de lees- en spellingontwikkeling. Toetsen zeggen immers niets over bijvoorbeeld het aanpakgedrag, de gebruikte strategieën en de motivatie tijdens het lezen en schrijven. Het andere nadeel dat aan toetsen kleeft, is dat het momentopnamen zijn. Tussentijdse observaties in de dagelijkse leeromgeving, maar ook observaties tijdens de toetsafname bieden daarom waardevolle aanvullende informatie.

Observatie van het leesgedrag

Om zicht te krijgen op de manier waarop de leerling een taak aanpakt, kan de leerkracht in alle groepen gebruikmaken van gerichte observaties. Hier beschrijven we hoe je dit kunt doen.

Observeren in groep 1 en 2

De Signaleringslijst voor Kleuters is een handig hulpmiddel in groep 1 en 2 (zie hieronder). Voor een printversie ga naar <http://www.expertisecentrumnederlands.nl/>.

Signaleringslijst voor kleuters*

Naam leerling:	Groep 1		Groep 2	
	januari	juni	januari	juni
Geboortedatum:	datum: leeftijd: leerkracht:	datum: leeftijd: leerkracht:	datum: leeftijd: leerkracht:	datum: leeftijd: leerkracht:

Specifieke risicofactoren

Dyslexie in de familie	ja / nee			
Vertraagde spraak-/ taalontwikkeling	ja / nee			
Thuis wordt niet veel (voor-) gelezen	ja / nee	ja / nee	ja / nee	ja / nee
Onvoldoende beheersing van het Nederlands als gevolg van meertaligheid	ja / nee	ja / nee	ja / nee	ja / nee
Hoorproblemen	ja / nee	ja / nee	ja / nee	ja / nee
Logopedie i.v.m. spraak-/ taalproblemen	ja / nee	ja / nee	ja / nee	ja / nee
Problemen met het leren en snel benoemen van kleuren (zie bijlage 3a)	-	-	ja / nee	ja / nee

Oordeel leerkracht

Voorziet de leerkracht problemen in de volgende groep? Zo ja, welke?				
--	--	--	--	--

* Deze lijst is gebaseerd op de signaleringslijst van: Smits, A.E.H. (2002). *Signalering ontwikkeling beginnende getletterheid*. Zwolle: Windesheim O.S.O.

Deze signaleringslijst bevat de belangrijkste observatiepunten bij de tussendoelen beginnende geletterdheid. Voor de componenten die niet direct in een klassensituatie te observeren zijn, zijn bijbehorende kleutertaken ontwikkeld. De signaleringslijst wordt per kleuterjaar, in groep 1 én 2, op twee vaste momenten (januari/juni) ingevuld. Op basis van de gegevens uit de signaleringslijst bepaalt de leerkracht aan welke aspecten er bij bepaalde leerlingen extra aandacht moet worden besteed. Daarnaast worden er in deze signaleringslijst ook risicofactoren onderscheiden die kunnen leiden tot problemen met leren lezen:

- het voorkomen van lees- en spellingproblemen in de familie;
- een vertraagde spraak-/taalontwikkeling;
- opgroeien in een beperkt geletterde thuisomgeving;
- onvoldoende beheersing van het Nederlands;
- hoorproblemen;
- problemen met het leren en snel benoemen van kleuren.

Kinderen bij wie sprake is van (een combinatie van) deze risicofactoren, worden meteen vanaf het begin van groep 1 nauwlettend in de gaten gehouden.

Observeren in groep 3-8

De leerkracht kan het leesgedrag van leerlingen observeren in de reguliere klassensituatie of in een één-op-één situatie.

Observatie in de reguliere klassensituatie

Wanneer leerlingen aan het lezen zijn (tijdens de leesles, vrij lezen, lezen bij andere vakken) kan de leerkracht het leesgedrag van de kinderen observeren. Daarbij kan gekeken worden naar het verschil in lezen van bekende versus onbekende woorden en het lezen van woorden versus het lezen van bekende woorden. Er kan hierbij gebruik gemaakt worden van de observatielijsten vanuit het expertisecentrum Nederlands (<http://www.expertisecentrumnederlands.nl/w>).

Daarnaast kan specifiek op de volgende punten worden gelet:

- Is de leerling gemotiveerd om te lezen?
- Profiteert de leerling van verlengde instructie en begeleide inoefening?
- Heeft hij veel tijd nodig om de woorden/zinnen/tekst te lezen?
- Spreekt de leerling bij het stillezen de woorden hardop uit? Als de leerling tijdens het stillezen woorden hardop uitspreekt, kan dat erop wijzen dat de leesvaardigheid nog niet is geautomatiseerd.
- Is er een verschil tussen hardop lezen en stillezen? Als de leerling beter leest bij het stillezen kan dat er op wijzen dat hij moeite heeft met het hardop verklanken van woorden.
- Maakt de leerling veel fouten bij het hardop lezen? Waardoor worden de fouten gekarakteriseerd?
- Corrigeert de leerling zichzelf indien nodig?

Observeren in een één-op-één situatie

Een observatie in een één-op-één situatie maakt het mogelijk om nog nauwkeuriger te kijken naar het leesgedrag van een leerling. Aangeraden wordt om regelmatig een leesanalyse of 'running record' te maken, terwijl een leerling een tekst hardop leest. De leerkracht maakt een dergelijke leesanalyse om inzicht te krijgen in de leesfouten die een leerling maakt, de patronen daarin tijdens het hardop lezen van een tekst, de leesstrategieën die hij gebruikt en de mate van zelfcorrectie.

Na de één-op-één observatie kan een diagnostisch leesgesprek plaatsvinden. De leerkracht bespreekt dan samen met de leerling zijn leesgedrag: Wat vindt de leerling zelf van zijn leesvaardigheid? Hoe pakt hij de taak aan? Wat vindt hij moeilijk? Wat is de leerkracht opgevallen tijdens de observatie? De leerkracht en de leerling bespreken samen wat er goed en minder goed gaat. Een dergelijk gesprek geeft leerlingen inzicht in hun leesgedrag en wordt bovendien vaak als positief ervaren door leerlingen. Niet alleen tijdens het lezen is het belangrijk om feedback te geven ook na het lezen kan de leerkracht samen met de leerling de prestaties bekijken. Welke vooruitgang heeft de leerling geboekt? Welke woorden kan hij al goed en vlot lezen? De leerkracht kan de vooruitgang zichtbaar maken door bijvoorbeeld voor een bepaalde periode in een grafiek de vooruitgang in accuratesse en/of leestempo weer te geven. Ook kan samen met de leerling een leesdagboek of kalender worden gemaakt waarin wordt bijgehouden hoeveel bladzijden, verhalen en boeken er zijn gelezen. Op die manier krijgt de leerling zicht op zijn vooruitgang en zijn eigen prestaties. Dit werkt vaak heel motiverend.

Spellingobservatie

Om zicht te krijgen op de manier waarop de leerling een schrijftaak aanpakt en zijn motivatie, kan de leerkracht in alle groepen gebruikmaken van gerichte spellingobservaties. Hieronder beschrijven we hoe je dit kunt doen in groep 1 en 2, groep 3 en groep 4 tot en met 8.

Observeren in groep 1 en 2

De meeste kinderen gaan uit zichzelf experimenteren met geschreven taal. In eerste instantie start de schrijfontwikkeling met het maken van tekeningen. Hierbij wordt nog geen onderscheid gemaakt tussen tekenen en schrijven. Een fase later worden de tekeningen vervangen door krabbels die nog niet herkenbaar zijn, maar die wel aangeven dat het kind begrijpt dat schrijven iets anders is dan tekenen. Wanneer kinderen beseffen dat woorden worden weergegeven door reeksen abstracte, steeds in volgorde variërende tekens, gaan zij ketens letterachtige vormen of letters schrijven. Het gaat vaak om betekenisvolle schrijfsels (de eigen naam et cetera). In de daaropvolgende fase krijgen zij inzicht in de klank-letterrelaties en schrijven zij bijvoorbeeld één klank voor één woord (de letter 'p' die de volledige eigen naam representeert). Zij hebben wel door dat een klank correspondeert met een letter of lettercombinatie, maar houden nog niet altijd rekening met de schrijfrichting en

schrijven enkele letters in spiegelbeeld. In de laatste fase, die de meeste kinderen bereiken aan het eind van het tweede kleuterjaar, wordt een soort zelfbedachte spelling gebruikt, waarbij klanken worden weergegeven zoals ze worden gehoord. Kinderen schrijven dan bijvoorbeeld RPS voor rups. Wanneer kinderen via spontane, zelfbedachte spellingen woorden weergeven, laten ze zien dat ze de relatie tussen letters en klanken in woorden steeds beter doorzien. In de Signaleringslijst voor Kleuters worden observatiepunten genoemd om zicht te krijgen op de schrijfontwikkeling van kleuters.

Observeren in groep 3 en 4-8

Bij het observeren en toetsen van de spellingvaardigheid wordt zowel naar het spellingproduct als naar het spellingproces gekeken. De volgende zaken zijn hierbij van belang:

- *Hoe snel schrijft de leerling?*
- *Zijn er veel aarzelingen?*
- *Hoe is het schrijftempo?*
- *Schrijft de leerling snel en maakt hij daarbij veel fouten?*

Tempo geeft ook bij spellen aan of de kennis goed beklijft en snel uit het geheugen kan worden opgehaald. Als een leerling snel schrijft met veel fouten, hanteert de leerling geen goede strategie en laat hij bovendien weinig zelfreflectie zien.

- *Schrijft de leerling weinig woorden ineens goed, maar verbetert hij wel steeds de gemaakte fouten?*
- *Gebeurt dit tijdens of na het schrijven?*

Als de leerling vooral na het schrijven de woorden verbetert, kan dit erop wijzen dat hij een woordbeeldstrategie hanteert. Pas als hij het hele woord ziet, ontdekt hij de fout. Hij maakt tijdens het schrijven geen gebruik van de aangeleerde regels. Als de leerling bij een zinnendictee of bij het schrijven van een tekst steeds na het schrijven spellingfouten verbetert, kan dit ook wijzen op aandachts- of geheugenproblemen. De leerling vindt het moeilijk om tijdens het schrijven de opbouw van de zin of de inhoud ervan te onthouden en gelijktijdig de aandacht op de spelling te richten.

- *Spreekt de leerling het woord uit tijdens het schrijven?*

Worden de afzonderlijke klanken uitgesproken? De leerling maakt dan gebruik van de elementaire spellinghandeling: een effectieve, maar erg tijdrovende werkwijze, die wijst op weinig automatisering.

- *Laat de leerling woorden weg uit de zin of vraagt hij vaak om herhaling?*

Dit is een mogelijke indicatie voor een concentratie- of geheugenprobleem, maar het kan ook wijzen op auditieve problemen.

- *Welke soort spellingfouten maakt de leerling?*

Globaal kunnen er drie soorten spellingfouten worden onderscheiden, opklimmend in Moeilijkheidsgraad:

Luisterfouten: Fouten die veroorzaakt worden door op basis van wat je hoort een verkeerde beslissing te nemen over de spelling van een woord of woorddeel. Voorbeelden zijn: werksteur (werkster), dieuw (duw) en dijeet (dieet). Fonetische fouten vallen onder deze categorie.

Regelfouten: Fouten die worden veroorzaakt door het niet of onjuist toepassen van een spellingregel. Voorbeelden zijn: apels (appels), brant (brand) en 'hij berekend' (berekent).

Inprentingsfouten: Fouten die worden veroorzaakt door haperingen in de visuele inprenting van woorden of woorddelen. Voorbeelden zijn: vlugtig (vluchtig) en twifelen (twijfelen). Inprentingsfouten zijn veelal het gevolg van onvoldoende parate kennis over de schrijfwijze van woorden. Het duidelijkste voorbeeld van woorden waarbij inprenting een absolute voorwaarde is voor een correcte spelling, zijn de zogenaamde leenwoorden. De schrijfwijze van deze woorden kan niet worden afgeleid met behulp van een spellingregel of via de auditieve weergave van het woord. Voorbeelden zijn: bureau, chalet, keyboard en tiramisu.

Na afloop van het dictee of de tekst volgt het diagnostisch spellinggesprek. De werkwijze daarvoor is als volgt:

1. Geef de leerling drie kleurpotloden en vraag de leerling elk woord uit het dictee (of een gedeelte daarvan) of een aantal zinnen uit de tekst te onderstrepen (stoplichtmethode): met rood als de leerling zeker weet dat het fout is; met groen als de leerling zeker weet dat het goed is; met oranje als de leerling twijfelt aan de spelling. Sommige leerlingen zullen hierdoor spontaan fouten ontdekken en verbeteren, zeker als ze daar de tijd voor krijgen. Voor de bepaling van de score van het dictee tellen deze verbeteringen niet mee, maar ze worden wel genoteerd, evenals de opmerkingen van de leerling hierover.
2. Vraag de leerling bij een aantal rood onderstreepte woorden (ook bij onterecht rood onderstreepte woorden) waarom hij denkt dat ze anders geschreven moeten worden. Noteer de antwoorden, maar geef geen commentaar, zodat de leerling zich vrij voelt uit te leggen hoe zijn aanpak is.
3. Vraag de leerling bij een aantal groen onderstreepte woorden (ook onterecht onderstreepte) waarom hij ze zo heeft geschreven.
4. Vraag de leerling bij een aantal oranje onderstreepte woorden waarom hij twijfelt.
5. Neem een woord en zet daar de foute (of goede) schrijfwijze naast. Laat de leerling uitleggen waarom één van de twee woorden fout is.
6. Als er sprake is van een regel, leg die dan aan de hand van een woord uit. Geef vervolgens andere (nieuwe) woorden en kijk of de leerling die regel kan toepassen.

7. Ga na of een leerling een regel ook in een moeilijker woord kan toepassen (a-pen; ver-ga-de-ring).
8. Ga na of de leerling bepaalde deelvaardigheden kent (bijvoorbeeld het onderscheid korte/lange klank, het onderscheid beklemtoonde/onbeklemtoonde klankgroepen).

Bij de analyse van spellingfouten wordt nagegaan of de leerling specifieke fouten maakt in woorden met een bepaalde moeilijkheid. Op deze manier wordt inzicht verkregen in het foutenpatroon. Een formulier voor de analyse van spellingfouten is te vinden in de handleiding van een spellingtoets (zie bijvoorbeeld Spelling en PI-Dictee). Op basis van een foutenanalyse en een observatie van het schrijfgedrag kan extra hulp worden vormgegeven.

De huidige spellingdictees meten niet in hoeverre de spellingvaardigheid is geautomatiseerd. Er wordt gekeken in hoeverre woorden goed worden geschreven, dan wel in hoeverre het juist geschreven woord wordt herkend. Met andere woorden: het gaat om accuratesse en niet om snelheid (automatisering). In welke mate spellingvaardigheden zijn geautomatiseerd, is het beste te zien in spontane schrijfproducten. Spellingfouten en verbeterde spellingfouten geven een indicatie van welke spellingregels of -categorieën die de leerling nog niet voldoende beheerst. Het is dus raadzaam om naast toetsgegevens ook spontane schrijfproducten van leerlingen te bekijken op opvallende fouten en/of foutenpatronen. Deze observaties versterken de gegevens die uit de toetsen naar voren komen. Naast toets- en observatiegegevens over de lees- en spellingvaardigheid en het lees- en spellingproces levert een beschrijving van de taak-werkhouding, het aanpakgedrag, emotionele factoren en de thuissituatie eveneens handelingsgerichte informatie op. In de extra begeleiding houdt de leerkracht of leesspecialist rekening met de sterke en zwakke punten van een leerling. De begeleiding van een zeer gemotiveerde leerling ziet er anders uit dan de begeleiding van een leerling die helemaal geen zin heeft om te leren lezen. Ook zal de begeleiding van een drukke leerling die moeite heeft met langere tijd op een stoel